

OSKARS STROKS UN EDIJS ROZNERIS: BERLĪNE VIŅU DZĪVĒ UN MŪZIKĀ

Dmitrijs Dragiļevs

Kopsavilkums

Veimāras Republikas periods bija izšķirošs pianista Oskara Stroka (1893, Daugavpils – 1975, Rīga) un trompetista Edija Roznera (1910, Berlīne – 1976, (Rietum)Berlīne) radošajā karjerā, jo tieši Berlīnē 20. gadsimta 20. un 30. gadu mijā abi guva pirmos panākumus arī kā populārās mūzikas komponisti. Vienlaikus abi mūziķi bija nozīmīgas figūras, sava veida celmlauži un eksperimentētāji tango un džeza attīstībā un popularizēšanā Austrumeiropas valstīs.

Rozners un Stroks (īslaicīgāk) darbojās Berlīnes daudzveidīgajā un intensīvajā mūzikas vidē, sadarbojās ar dažādiem džeza un deju orķestriem un ansambļu vadītājiem (diriģentiem), dažkārt vieniem un tiem pašiem (M. Vēbers, J. Šahmeisters, V. Jurmans). Abi arī uzmanīgi sekoja līdzī Berlīnes populārās (šlageru un džeza) komponistu (piemēram, P. Abrahama, F. Holandera) daiļradei. Gan Stroka, gan Roznera daiļradē jūtama Berlīnes mūzikas vides ietekme Eiropas 20. gadsimta Eiropas džeza un tango kultūrā. Pēc nacionālsociālistu nākšanas pie varas abi mūziķi 1933. gadā devās projām no Vācijas, gūstot atzinību tieši ar Rietumeiropas muzikālo naratīvu sintēzi, adaptāciju un mijiedarbību ar amerikāņu tradīciju piemērošanu vietējam kontekstam. Stroku un Rozneru arī vieno Vācijas un PSRS totalitāro politisko režīmu negatīvā attieksme viņu ebrejiskās izcelsmes dēļ.

Rakstā aplūkota 20. gadsimta 20. gadu un 30. gadu pirmās puses Berlīnes deju kultūra, kurā tango popularitātes ziņā zaudēja fokstrotam. Neraugoties uz stereotipisku priekšstatu par tango lielo popularitāti, fakti liecina, ka vācu mūzikas industrijā pieprasījums pēc tango šajā periodā bija diezgan pieticīgs un specifisks. Tolaik Vācijas galvaspilsētā dominēja bezrūpīgi un optimistiski tango, to dziesmas žanra tekstos galvenais nebija emocionāli pārdzīvojumi. Mūzika mažora skaņkārtā tiecās radīt vieglu, dzīvesprieģu noskaņojumu, kas galīgi neatbilda daudz dziļākajai un nereti pat traģiskajai Argentīnas tango dziesmu tematikai.

Dažādu apstākļu dēļ Strokam uzturoties Berlīnē 1929. gadā un 1932.–1933. gadā, tieši tur notika viņa kā mūziķa un populārās mūzikas komponista starptautiskā debija. Tangodziesmās Stroks priekšroku deva emocionāli tiešai izteiksmei, nevis tīri izklaidējošam raksturam. Apzināti vai neapzināti Stroks distancējās no deju zāļu *prasībām*, virspusējas deju mūzikas, un, kaut kādā mērā atspoguļojot arī Argentīnas tango tradīcijas, centās pārraidīt *pasaules sāpes* un *izzušanas melanholiju* pat tad, kad runa bija *tikai* par mīlas drāmām. Stroks deva priekšroku minora skaņkārtai, dažkārt radot drūmu un melanholisku atmosfēru. Viņa kompozīcijās saklausāma eksistenciāla trauksme, kas rezonē ar tango raksturu. Emocionālais dziļums atšķir Stroka mūziku

no dekoratīvākiem un utilitārākiem tango sacerēšanas veidiem, kādi dominēja 20. gadsimta starpkaru Eiropā.

Stroka popularitāte 30. gados acīmredzami pieauga līdz ar tango *Melnās acis* (1929, Rīga) triumfa gājieni, liekot pamatus turpmākajai tango mūzikas attīstībai Vācijā un Polijā, kur sāka parādīties līdzīga rakstura tēmas, pamazām atsakoties no mažora skaņkārtas un kabārē elementiem. Stroka pieeja sasaucās ar kultūras procesiem, kuru rezultātā notika pārvirzīšanās uz introspektīvāku un emocionāli piesātinātāku muzikālo izteiksmi. Interesanti, ka Stroka nošizdevums *Krievu džezs* (1937, Rīga) un vairāku skaņuplašu ieraksti liecina par, iespējams, Berlīnes iespaidā radušos vēlmi iekarot arī džeza pasauli. Tomēr komponists savā jaunradē palika savā paradigmā, ārpus džeza stilistikajām idiomām.

Rakstā aplūkoti arī Roznera agrīnie panākumi, kļūstot par virtuozu džeza trompetistu. Berlīnes ansambļa *Weintraub Syncopators* (1924–1933), kurā darbojās Rozners, inovatīvo pieeju priekšnesumos raksturoja tango, džeza un operetes sintēze, arī joku un pantomīmas elementu iekļāvums. Ansamblis bija pazīstams ar radošām aranžijām un īpašu teatralitāti, kas iedvesmoja Rozneru gan tālākajā mūziķa un ansambļu vadītāja karjerā, gan komponista darbībā.

Rozners ietekmēja arī tango attīstību Polijā, kur viņš dzīvoja no 1935. līdz 1939. gadam. Interese par Argentīnas tango atspoguļojas viņa šajā laikā radītajās aranžijās, kas tika izdotas skaņuplatēs. Otrā pasaules kara laikā nonākot PSRS, Rozners turpināja komponēt tango. Dažas viņa kompozīcijas, piemēram, *Ardievu, mīla! (Prošaj, lūbov'!)* sasaucas ar Stroka tango mūziku. Pat atrodoties ieslodzījumā Gulagā (20. gadsimta 40. gadu otrajā pusē un 50. gadu pirmajā pusē), Rozners rakstīja tango, par ko liecina saglabājušās partitūras. Arī pēdējos dzīves gados, neraugoties uz dažādiem šķēršļiem, viņš savās koncertprogrammās iekļāva tango par spīti tam, ka dažkārt viņa kompozīciju stilistika tika kritizēta. Viens no pēdējiem Roznera opusiem, tango *Mīlas vārdi (Slova lūbvi)*, sasaucas ar tajā pašā laikā tapušā Stroka tango *Tavas acis (Tvoi glaza)* melodiku.

Oskara Stroka un Edija Roznera radošajā darbībā un likteņos ieraugāmas līdzīgas iezīmes. Abu karjerās nozīmīga bija izrādījusies Berlīne, abi komponisti kļuva par lideriem savos žanros. Tādēļ svarīgi ir pievērst uzmanību abu spilgto personību ieguldījumam 20. gadsimta Eiropas populārās mūzikas kultūrā un vēsturē.